

POVIJESNE CRTICE (*Hrvatski list, Osijek*)

Franjevci u osječkoj Tvrđi više od tri stoljeća zajedno s gradom i njegovim stanovnicima ispisuju konture događanja iz kojih se prepoznaje povijest grada u kojemu žive. Te su povijesne crtice ostale zabilježene u vrijednim dokumentima, knjigama i tiskovinama. Dio te povijesne baštine i danas se čuva u samome samostanu, a dio je rasut u raznim crkvenim i svjetovnim ustanovama. Samostanska kronika, danas nažalost zagubljena, dijelom je objavljivana u raznim tiskovinama pa njezin sadržaj nije u potpunosti nestao. Dokumenti se danas čuvaju u samostanskom arhivu u Osijeku i provincijskom arhivu u Zagrebu. Podaci sadržani u njima, upotpunjeni podacima iz samostanske kronike objavljivanim u raznim tiskovinama, svojim povijesnim crticama danas daju tek naslutiti cjeloviti lik kojega bismo jednostavno mogli nazvati poviješću franjevac, njihovoga samostana i njihovoga života i djelovanja u Osijeku.

BETLEHEM STAROG OSIJEKA

ZVONA FRANJEVAČKE CRKVE SV. KRIŽA

OBNAVLJANJE SAMOSTANSKOG BLAGA

KONFRATRI – SUBRAĆA FRANJEVAČKOG REDA

KRIPTE U FRANJEVAČKOJ CRKVI

HODOČASNIČKA CRKVA GOSPI JUDSKOJ – OSJEČKOJ

ANTUNOVO U OSJEČKOJ TVRĐI

FRANJEVAČKI PROLAZ U OSJEČKOM FESTUNGU

PORCIJUNKULA

UREĐENJE BIBLIOTEKE I ARHIVA U FRANJEVAČKOM SAMOSTANU

FRANJEVAČKI POSJEDI U OKOLICI OSIJEKA

KADA SU PRVI PUTA ZASVIRALE ORGULJE U FRANJEVAČKOJ CRKVI

GOSPA OSJEČKA U PROŠLOSTI

OSJEČKI FRANJEVCI I SVJETOVNA JAVNOST U PROŠLOSTI

POKLADNO VRIJEME

KAZALIŠNA PREDSTAVA KOJA JE POBUDILA VELIK INTERES

FRANJEVAČKA TISKARA

BETHLEHEM STAROG OSIJEKA

Nedjelja, 25. prosinca 1927.

Tko je izumio božićne jasllice ili Betlehem?

Već je mnogo vremena prošlo, otkako ljudi u badnjoj noći hoće da i djeci i sebi predoče kao glavno značenje Božića poštivanje siromaštva. Staja, slama, dijete, pastiri i sve ostalo iz kruga jednostavnih i priprostih ljudi, s kojima se izjednačiše čak i tri kralja, sve se to prikazuje u tako zvanom «Betlehemu». Zna se iz povijesti tko je to prvi zamislio.

Godine 1219. sv. Franjo božićevao je u Betlehemu, a godine 1223. nalazeći se u domovini dođe na misao, da se zornim načinom prikaže betlehemska staja. Dopusštenjem sv. Oca Pape bio je osokoljen, pa saopći svoj naum prijatelju i građaninu Ivanu iz Grečija, da bi s njim želio proslaviti božićnu noć i to na poseban način. Prijatelj će Ivan izabrati u svojoj šumi krasno mjesto ili špilju, ako je ima, u njoj neka načini jasllice u nj metne malo sijena, a za nj priveže osla i vola, da bude sve, kao u Betlehemu. «Ja bih htio koliko je moguće, na svoje oči vidjeti posvećenje i ubožstvo maloga Djetešca» završi svetac svoju želju. Ivan rado pristade na ovaj prijedlog, a o samoj priredbi obavijesti i braću u samostanu i narod iz mjesta i okolice. U određeno vrijeme stiglo je mnoštvo svijeta s bakljama i svjetiljkama u ruci, da vide taj ganutljivi obred. Noćnu tamu baklje su pretvorile u bijeli dan. Šuma je orila od božićnih pjesama, u ponoći započe služba Božja kod jasllica, a sveti Franjo je bio đakon i propovjednik. To je bilo pred 704 godine.

S vremenom stali su ljudi praviti Betlehem i u crkvi i u svojim stanovima. Kod nas se pravi po gradovima, rijetko kada u seljačkim kućama. No u drugih naroda i po selima. Kako se ova vještina razvila čak i u umjetnost, može se vidjeti u izložbi Betlehema svake ruke iz različitih krajeva, na primjer u narodnom muzeju u Munchenu.

Betlehem starog Osijeka

Budući da su božićne jasllice franjevački izum (izumio ih sv. Franjo g. 1223.), razumljivo je da franjevci u svojim crkvama rado namještaju u božićno doba Betlehem, napose u većim samostanima mnogo nastoje, da se što zornije i slikovitije prikaže narođenje Isusovo.

U crkvi osječkih franjevaca u staro je doba bio kod ulaza ispod kora na lijevoj strani oltar Narođenja Isusova i tu se u badnjoj noći služila ponoćka. Poslije je taj oltar već posvema trošan zamijenjen sadašnjim. S desne pak strane pod korom danas se nalazi Betlehem u staklenom ormaru visokom nešto preko 2 m a 2 m širokom. Taj je Betlehem samo sjena negdašnjega, nema više ni najvažnijih figurica i nije više u upotrebi ni u božićno doba. Čuva se kao uspomena na onaj Osijek starijeg datuma. Pred njim se u naše doba ljudi zaustavljaju radoznalo se zagledavši, napose ga sa zanimanjem gleda koji obrtnički vještak, ako uđe u crkvu bilo na proputovanju kroz Osijek ili zaposlen kojim poslom u franjevačkoj crkvi, ogledava ga i osjeća, da je taj Betlehem osječkih franjevaca nešto neobično, ali uzalud su pokušaji da se «oživi». Većini posmatrača nije naime dano spoznato, kakove je sve radosti pružao taj Betlehem nekoć djeci staroga Osijeka. Da to doznamo, potreban je intervju s čuvarom ove stare osječke crkve i časnim jubilarcem fratrom Nikodemom, pa ćemo danas o tom ispriopovijedati nekoliko zanimljivosti, koliko je uspjelo prikupiti.

U drugoj polovici 19. stoljeća živio je u Zagrebu stolar, koji je taj Betlehem izgradio. Vele da ga je pravio 7 godina. Je li broj 7 u usmenoj tradiciji o osječkom Betlehemu kao stereotipan broj u narodnom pripovijedanju o čudnim događajima i predmetima ili je zbilja istinit danas je teško odrediti. No zna se, da ga je vlasnik dogotovivši u Zagrebu dulje vremena pokazivao uz neku novčanu nagradu, a možda bi i oni cijenjenjeni suradnici zagrebačkih nekih novina, u kojima opisuju lijepi naš Zagreb mogli što pripovijedati i o tom Betlehemu u starom Zagrebu. Taj je stolar imao za ženu Osječanku i poslije njegove smrti došla je udovica u pohode svojoj sestri, vlasnici kuće u Tvrđavi, i kako je u razgovoru pripovijedala o tom Betlehemu, zamoli je fra Nikodem, neka ga sada pokloni kao Osječanka franjevcima. U to doba i onako imali su u franjevačkoj crkvi većinom trošne skromne predmete za božićne jasllice na oltaru. I doista zaslugom lokalnog patriotizma dobila je osječka franjevačka crkva taj neobičan Betlehem. Danas se može još odrediti da je to bilo u vrijeme gvardijana osječkoga o. Aleksandra Osjaka, koji je bio dva puta gvardijan u Osijeku, a kasnije je i umro u osječkom samostanu (g. 1910.). Dopremljen je Betlehem iz Zagreba u posebnom odjelu željezničkog vagona, ali kad je stigao u Osijeku, nijesu znali sve u njem udesiti sve dotle, dok se nije u franjevačkoj provinciji našao jedan takav vještak fratar, koji je onda došao u Osijek i tu tako u Betlehemu udesio da je sve bilo kao u Zagrebu.

Već smo spomenuli, da taj Betlehem danas nema više ni svih figurica, pače ni u betlehemske stajici. Sam grad Betlehem, ako je i pomno izrađen, čini nam se neobičan zbog onih mnogih prozora, bez stila je, i žalimo, što njegov tvorac i graditelj nije imao pred sobom bar kakvu sliku staroga Betlehema, kada se već oko njega toliko trudio. No otvorimo li sa strane vratašca, iznenadit će nas unutrašnji mehanizam, diveći mu se opažamo, da je taj stroj gotovo sav drven. I kod ovoga se osječkoga Betlehema kao i inače imamo prilike uvjeriti kakovi su vještaci bili naši stari obrtnici i kakvog li su se sve posla u svojoj marljivosti i zanosu znali latiti.

Betlehem je bio smješten u crkvi tamo naprijed pod propovjedaonicom u čitavoj godini. Svatko od vjernika smio je bez ikakove novčane nagrade malo okretati stroj i onda da vidiš čuda golemoga! Prema pripovijedanju fra Nikodema ne samo da se sv. Dijete u kolijevci zibalo, nego se i u okolini

Isusovoj koješta stalo kretati. Tako je na lijevoj strani pod mlinom bila namještena vrpca koja se stala pomicati i gledaoci su dobili dojam, da teče voda. Domišljati stolar i bez elektriciteta je znao načiniti, da je stala juriti i željeznica unaokolo izlazeći na javu kroz tunel. Iz dimnjaka jedne kuće provirivao je dimnjačar, a u isto doba na desnoj strani odigravao se prizor, da se pripovijeda. Bila je tu naime trešnja sa svojim crvenim plodom, dječak se stao na trešnju penjati, otac kroz prozor iz kuće prijetio šibom, mati iskočila iz kuće, metlom udarila dječaka, a dječak se naglo s trešnje spustio.

Toliko se dakle danas još može doznati o tom osječkom Betlehemu i sigurno je, da su djeca staroga Osijeka mogla sebi i rođenje Isusovo i Betlehem vrlo živahno dočarati, a napose je podržavalo njihovu radoznalost micanje pomičnih figura. Sigurno je, da su o njem osječka djeca i sanjala. No baš u tom je tog osječkog Betlehema i tragedija. Jednoga dana neki dječak nije mogao odoljeti radoznalosti, zašto su neke figurice «žive» i jednu je od njih istrгнуo. Kako su te pomične figure međusobno bile spojene i povezane dakako da se aparat pokvario pogotovu onda, kada je još jednoga dječaka radoznalost obuzela da dirne i u drugu figuru. I tako se do danas Betlehem nije mogao u svojoj potpunosti sačuvati. Da se sačuvao, mogao bi se u doba modernoga Osijeka «oživjeti» i uz pomoć elektricitete pošto se električna rasvjeta uvela u osječku franjevačku crkvu upravo lani o Božiću.

ZVONA FRANJEVAČKE CRKVE SV. KRIŽA

Franjevačka crkva u osječkoj Tvrđi, kao i mnoge druge crkve u monarhiji, svojevremeno je zbog vojnih potreba ostala bez svojih zvona. Godinama je zvonik franjevačke crkve bio nijem i jedino svjedočio svojim stasom ono što bi inače svjedočio zvonima i njihovim glasom. Postojala je, stoga, među franjevcima i među vjernicima želja, pa i nastojanje da se na neki način dođe do novih zvona. Osobita se prigoda pojavila u pripremama za proslavu 700. obljetnice smrti sv. Franje. U svome članku kojega je napisao upravo u svrhu animiranja javnosti za predstojeću proslavu, gvardijan i osječki kateheta o. Kapistran Geci, između ostaloga, piše u Hrvatskom listu:

u rujnu 1926. godine:

«Još mi je bila na srcu jedna želja, naime, da crkva sv. Antuna dobije za ovu zgodu zvona, ako i ne sva ono barem jedno, koje bi bilo jubilarno. Danas mi ne možemo ni oglasiti zvonom službu Božju. Novčana kriza, osim toga osječki građani stavili su istom ovih dana zvona u toranj župne crkve u Tvrđi, sabiranje za nastradale od poplave, sve me to sili da ne apeliram i ponovno na plemenite naše dobročinitelje.

Umoljavam ipak osječke naše građane, a i okolicu, naročito štovateljice i štovatelje sv. Antuna ne bi li se među njima našao i opet koji Josip Glaser sa suprugom ili supruzi Burian, pak načinio si zadužbinu nabavivši barem jedno zvono, a ako i to ne, onda molim pojedince da nam svojim doprinosima pomognu da zajednički nabavimo jubilarno zvono. Ja ću i sam pohoditi i zamoliti osobno pojedince, da bi se i ovo djelo provelo prigodom proslave 700-godišnjice smrti sv. Franje.»

Kao mjerodavna svjetovna vlast, iako sa malim zakašnjenjem, svoju je dozvolu za to prikupljanje dalo i Gradsko poglavarstvo Osijeka.

Godina 1926. subota, 16. listopada

«Dozvola za sabiranje doprinosa za zvona franjevačke crkve.

Gradsko je poglavarstvo kao redarstvena oblast dozvolilo predstavniku ovdašnjeg franjevačkog samostana sabiranje doprinosa za nabavu zvona za franjevačku crkvu sv. Antuna. Mi toplo preporučamo našim sugrađanima, da naše rodoljubne franjevce pomognu u njihovom nastojanju da i crkva s. Antuna dobije zvona.»

Hrvatski list je redovito izvještavao javnost o doprinosima građana u svrhu prikupljanja novca za nova zvona poznate osječke hodočasničke crkve. Kod tih oglasa i zahvala uglavnom se radi o šturim i stereotipnim navodima.

Godina 1926. srijeda 29. rujna

«Doprinosi za zvona u franjevačkoj crkvi.

Sa zahvalnošću potvrđuje uprava franjevačkog samostana do sada unišle dobrovoljne prinose za zvona: (nabrojani darovatelji i iznosi od 1000 do 10 dinara). Ukupno D 1939. Veliko jubilarno zvono nabavit će se čim bude sabrana veća svota. Za veliko zvono treba oko D 50.000.»

Ipak, pojedine darovatelje ili oglase o njihovu darivanju zanimljivo je istaknuti:

«Mlinar iz Dalja poslao je 50 dinara uz ove retke. «Evo šaljem mali darak za nova zvona, na uspomenu starih, u koja sam kao realac g. 1873. i 74. zvonio».

Umjesto novca, pojedinci su u svrhu pomaganja franjevcima oko nabave novih zvona, rado rasteretili njihovu blagajnu u smislu darivanja drugih potrebnih stvari ili usluga s istom nakanom, što potvrđuje činjenica da se i takvi dobročinitelji navode u Hrvatskom listu u nizu redovitih darovatelja za nova zvona.

Godina 1926. subota 30. listopada

«(...) Ljudevit Szekler otisnuo je besplatno 7000 kartica za kartonažu samostanske biblioteke.

Već u proljeće 1927. godine moglo se govoriti o kupovini i posveti novih zvona.

Godina 1927. petak, 8. travnja

«Posveta novih zvona franjevačke crkve.

Posveta novih zvona franjevačke crkve sv. Antuna u Nutarnjem gradu obaviti će se 12. lipnja o. g. Naručena su četiri zvona iz ljevaonice St. Vid nad Ljubljanom.»

Posveta je bila planirana za 12. lipnja 1927., na svetkovinu Presvetoga Trojstva. Bilo je, međutim, neizvjesno hoće li zvona na vrijeme stići u Osijek.

Godina 1927. subota 11. lipnja

«Posveta zvona franjevačke crkve.

Kako smo već javili obaviti će se sutra u 4 sata poslije podne posveta novih zvona franjevačke crkve u Tvrđavi. Posvetu će zvona obaviti sam beogradski nadbiskup o. Rafael R o d i ć . Na ovu rijetku crkvenu slavu očekuje se dolazak i nekih slavonskih vlastela, prijatelja franjevačke crkve. Potanji raspored objaviti će se sutra.»

«Posveta zvona franjevačke crkve.

Budući da do izlaska lista nije još poznato, da li će zvona franjevačke crkve pravovremeno stići, to će se danas prije podne pri velikoj misi u svim trim župskim crkvama objaviti, da li će posveta biti ili će se odgoditi. Nadbiskup beogradski o. R. Rodić u pratnji generalnog vikara msgr. Augustina Č m e l a r a stiže danas ujutro beogradskim vlakom i odsjeda u franjevačkom samostanu.»

Godina 1927. ponedjeljak, 13. lipnja

«Posveta zvona u franjevačkoj crkvi.

Tek jučer ujutro stigla su na gornjogradski kolodvor nova zvona franjevačke crkve, koja su odmah kolima bila prevežena u Tvrđavu. Tamo su bila smještena na posebnu tribinu, uzdignutu pred kipom Presv. Trojstva, tako da se poslije podne ipak mogla održati posveta novih zvona. Posveta se obavila u 4 sata popodne i njoj je prisustvovao velik broj vjernika, tako da je sav trg bio pun. Nazočne je najprije pozdravio gvardijan samostana o. Kapistran G e c i, koji se zahvalio svim darovateljima, a nakon njega je na njemačkom jeziku objasnio značenje zvona beogradski nadbiskup o. R. R o d i ć, dočim je na hrvatskom jeziku održao govor u istom duhu generalni vikar iz Beograda o. Augustin Čmelar. Kad su govori bili održani prešlo se na posvetu i blagoslivljanje zvona, a ceremonija je završena prvom večernjom u čast sv. Antuna, koja se drži kroz devet narednih dana. Na posveti zvona našao se velik broj najuglednijeg građanstva a od stranih gostiju pao je u oči grof Theodor P e j a č e v i ć iz Našica, jedan od velikih darovatelja franjevačke crkve. Napadno je bilo, da od strane vlasti nitko nije prisustvovao ovoj posveti. Beogradski nadbiskup ostao je u Osijeku i danas je na Antunovo u franjevačkoj crkvi u 10 sati održao veliku misu.»

Godina 1927. četvrtak, 16. lipnja

«Osječki franjevci osječkom građanstvu.

Dne 12. juna, na dan presv. Trojstva na svečan način posvetio je prezv. g. beogradski nadbiskup o. Rafael Rodić zvona za našu franjevačku crkvu. U utorak, dan sv. Antuna su se zvona već i oglasila. Gotovo mjesec dana a naročito zadnje dane uprava franj. Samostana prestala se javljati čitaocima cijenj. «Hrv. lista» pa je i sama proslava ostala gotovo neobjavljena.

Građanstvo nam milog grada Osijeka neka dobrohotno to nama oprosti. Rado bi mi bili sve objavili našim sugrađanima, da smo mogli. Niti smo točno znali hoće li zvona stići i posveta se obaviti, niti smo bili sigurni, da ne će stići, pa da posvetu moramo odgađati. Na sam dan posvete već je bio preuzv. g. konsekrator ovdje, bio je ovdje i sam vlasnik ljevaonice zvonova, a zvonova još nije bilo. Ona su na dobrohotnu intervenciju g. šefa ovdašnje stanice stigla istom ono jutro. Čitavo poslije podne u subotu on ih je telefonski tražio po svim stanicama dalje od Zagreba.

Tu je razlog zašto nisu posveti prisustvovala osječke oblasti i društva. Mi nismo mogli službeno pozivati oblasti i društva na posvetu onog, čega još nije bilo u Osijeku. Svečanost bi bila sasvim drugačije ispala, da su zvona stigla prema ugovoru, sklopljenom između samostana i zvonarne još početkom mjeseca marta, jer su zvona još 16. maja imala biti ovdje.

Ne krivimo nikog, ne želimo škoditi nikom, već hvalimo Bogu, da su zvona ovdje i po preuzv. g. nadbiskupu posvećena.

Tom zgodom zahvaljujemo javno cijenjenom građanstvu osječkom a i štovateljima sv. Antuna sa raznih strana, što su nas u nastojanju oko nabave zvona velikodušno podupirali novčano, materijalno, a i svojim simpatijama oko nabave zvona.

Harnost i zahvalnost a i svoje molitve vam, mili sugrađani, obećajemo, a dragi Bog, po zagovoru sv. Antuna naplatio vam dobrotu.

Za franjevački samostan u Osijeku, 15. lipnja 1927. o. Kapistran, gvardijan.»

Doprinosi za nova zvona stizali su i nakon njihova blagoslova i postavljanja, a redovito su i nadalje bili oglašavani u Hrvatskom listu.

Godina 1927. utorak 21. lipnja

«Daljnji doprinos za franjevačka zvona. Uprava franjevačkog samostana sa zahvalnošću potvrđuje primitak ovih daljnjih doprinosa (nabrojani darovatelji i iznosi). Ukupno 4.081 D. S prije iskazanim 82.181 D. Uprava samostana se i dalje preporuča plemenitim dobročiniteljima, da može do kraja privesti započeto djelo.»

Sama nabavka novih zvona ubrzo je prerasla i u želju da se zvonik obnovi u cijelosti. U tome smislu su išli i daljnji apeli prema dobročiniteljima.

Godina 1927. subota, 3. rujna

«Daljnji doprinosi za zvona franjevačke crkve. Uprava franjevačkog samostana sa zahvalnošću potvrđuje primitak ovih novih doprinosa: (ovdje su naznačena imena i iznosi darovatelja). Ukupno 1100 D. S prije iskazanim 85.531.- Do konačne isplate zvona i uređenja tornja iznutra i izvana manjka svota od okruglih 20000 D. Plemeniti dobrotvori iz Osijeka i okolice pomogli su nam do danas, sigurni smo, da će nas pomoći do kraja, da ova svetinja osječka, crkva sv. Antuna, bude dostojno uređena. U svrhu da se sabere potrebna još svota i poduzetnici isplate običi će ovih dana predstojnik samostana čestite osječke građane s poniznom molbom, da po mogućnosti doprinesu svoj obol u plemenitu ovu svrhu. – Uprava samostana.»

Napisi u Hrvatskom listu svjedoče da je javnosti bila podastirana i sva problematika vezana uz nabavku zvona i obnovu zvonika. Naime, sama svjetovna vlast itekako je vodila računa i o financijama koje su se javno prikupljale za crkvene svrhe.

Godina 1927. četvrtak, 3. studenog

«(...) Gospodin veliki župan osječke oblasti pod brojem 43.473 od 3. augusta 1927. produljio je dozvolu sabiranja milodara u gornju svrhu do konca ove godine, do kada imade uprava samostana da namiri sve topogledne račune. Uprava samostana se toplo preporuča u svojoj potrebi plemenitim srcima štovatelja sv. Antuna i franjevačkog reda kako u gradu Osijeku tako i u okolici.»

Dozvola je kasnije produžena sve do kraja 1928. godine tako da su svi troškovi mogli biti namireni darovima dobročinitelja. U ožujku 1928. godine namireni su svi dugovi za zvona, a ostatak za zvonik također je isprošen od dobročinitelja.

Godina 1928. srijeda, 25. travnja

«(...) Upravitelj samostana dobio je od političke oblasti dozvolu sabiranja milodara u gradu Osijeku kroz čitavu ovu godinu, da uzmogne namiriti sve troškove. On se tom dozvolom nije poslužio radi teških novčanih prilika, koje nas sve pritištu. Sada uoči Antunova po starom običaju sabirat će se milodari za crkvu sv Antuna. Kroz 54 godine obilazio je u to vrijeme starac fra Nikica Šrajer osječke građane. Prošle se godine kod ovog sabiranja starac dobio upale pluća i porebrice. Ove je godine poslala uprava provincije u Osijek fra Paškala Pršu, koji će fra Nikicu zamjeniti na prošnji. Uprava ga samostana preporuča plemenitom građanstvu, da dotičnom bratu preda i svoj dar za otplatu duga oko isplate zvona i obnove tornja i crkve. Sveti Ante neće nikom ostati dužan.»

OBNAVLJANJE SAMOSTANSKOG BLAGA

Osječani su zajedno sa svojim duhovnim pastirima, biskupijskim i redovničkim, nastojali ne samo nabavljati ono što je bilo potrebno ili lijepo za redoviti crkveni i liturgijski život u gradu, nego su znali čuvati i obnavljati sve ono što su kao baštinu naslijedili od ranijih generacija svojih sugrađana. Tako je bilo i s franjevcima, njihovom crkvom i vjernicima koji su u tu crkvu redovito dolazili. Nakon nabave novih zvona za franjevačku crkvu u Tvrdi, a potom i elektrifikacije obiju tvrđavskih crkava, župne i franjevačke, javnost se putem Hrvatskog lista informira i o radovima koji su nastojali obnoviti i očuvati vrijednu sakralnu i kulturnu baštinu koja je predstavljala i predstavlja inventar toga lijepog i vrijednog osječkog sakralnog kompleksa.

subota, 16. ožujka 1929. str. 6

«Obnavljanje jedne starine u sakristiji crkve čč. oo. franjevaca u Osijeku. Poslije nabave zvonova i uvođenja električne rasvjete crkava u osječkoj Tvrdavi i dalje se nastavlja obnavljanje i usavršavanje kuća Božjih, dakako zbog skupoće polako i postepeno. Tako se pred koji tjedan započela u sakristiji crkve osječkih franjevaca obnavljati jedna zanimljiva i lijepa starina, kojoj je već prijetila opasnost, da će postati samo tužan skelet umjetnine iz starog Osijeka, a to je ormar za misno ruho i crkveno posuđe. Ovi ormari uopće u sakristijama franjevačkih samostana po Slavoniji zanimljiva su starina a neki se odlikuju svojom upravo divnom dekorativnom izradbom. U osječkoj sakristiji sve je crkveno posuđe samo u baroku, a na ormaru krasna intarzija (umeci) svjedoči, koliko je u Tvrdi staroga Osijeka kao u središtu nastojanja oko kulture bilo osjećaja i ustrajne volje za ljepotu. Nemoguće je zamisliti, da bi htio i mogao samostan platiti svjetovnom stolaru nagradu za izrađivanje takova ormara na kojemu je bilo posla i za koju godinu. Toliko je tu sitnoga rada i pažljive ljubavi za lijepi dojam, da je to mogao izrađivati samo ustrpljivi redovnik. Sada se obnavljaju na površinama ormara umeci, koji su bili od ebanovine, a na jednom mjestu i od kosti. Kako je ebanovina u Osijeku veoma skupa, upotrijebit će se za umetanje orahovina, ali sami motivi dekorativni na ormaru dakako ostat će posve oni isti iz starine. Posao će biti gotov do Uskrsa. Na dnu jedne ladice vidi se, da je bilo olovkom zapisano i ime onoga, koji je ormar pravio, ali je netko ime ostrugao, pa se danas može pročitati samo datum svršenog posla: 'hat diesen Kasten gemacht 17. august 1820.' Ormar je dakle 109 godina.»

Zanimljivo je i nadalje čitati kako je obnavljanje vrijednog sakristijskog ormara, tehnika rada i umijeće starih majstora zadivilo osječane i nakon više od stotinu godina. Osim toga, radi se o pravom restauratorskom zahvatu nad antikinim crkvenim namještajem, pa i nas danas zadivljuje s kolikom se pažnjom pristupilo vrijednosti samoga ormara i poslu na njegovoj obnovi. Vrstan majstor koji je takve restauratorske zahvate očito obavljao i na više drugih mjesta, na sreću je u ovom novinskom članku ostao trajno zabilježen, zajedno s dva svoja vrijedna rada.

četvrtak, 25. travnja 1929. str. 7

«Zanimljiv stolarski posao u Osijeku Ovih je dana završena intarzija na jednom starinskom ormaru u franjevačkoj sakristiji. «Hrvatski list» je zabilježio, da se u sakristiji osječkih franjevaca preko stotinu godina stari ormar za misno ruho i posuđe obnavlja tako, da ostaje i starinska intarzija ne promijenjena. Intarzija je posao, kada se u drvo, koje služi kao podloga, ulažu komadići druge vrste drva ili metala, kosti i t. d., pa se tako slažu ornament i dekorativni motivi. Danas se to rijetko pravi na pokuštvu, jer je to napose za sadašnje doba motorizirane žurbe prespor posao, a i stolari bi za takav strpljivi posao tražili mnogo novaca. Baš zbog ove intarzije spomenuta je dakle obnova antiknoga ormara u Osijeku završena konačno tek ovih dana poslije rada od 8 nedjelja. Posao je radio iločki stolarski majstor g. Slavko J e l i n e k, koji je već prije svratio na sebe pažnju uspjehom u takovu poslu, kada je takav starinski stolarski rad obnovio na portalu refektorija franjevačkog samostana u Iloku. Ormar osječke sakristije načinjen je od jelovine, kako je od jelovine i ostalo u crkvi kao oltari, propovjedaonica (samo je ona zbog starinske rezbarije zanimljiva ograda gore na koru od lipovine), a jelovina je obložena furnirima (daščicama) od orahovine. Tako je učinjeno i sada kod obnove, pače i sav je način stolarskoga rada i kod obnove bio onakav, kako su u staro doba radili stolarski majstori, kada su stari cehovski propisi određivali i to, kako se što u obrtu izrađuje. Tako ormar nije sada iznova obložen novim tankim daščicama rađenim u tvornici nego debljim daščicama kako su ih izrađivali u staro doba majstori. Na toj staroj osječkoj umjetnini stala se površina ljuštiti i raspadati zbog vlage, koja je bila do nedavna u sakristiji, pa je bio potreban popravak ormara, a treba svakako pohvaliti, što su se kod obnove zadržali i starinski motivi ukrašavanja. Nisu se dakle na podlozi načinile nožem konture u drvo i plohe onda samo obojile bojom, kako se danas to radi, ako netko baš želi, da ima na površini pokuštvu ukrase, nego se opet kao u staro doba ulagali komadići drva, da se dobiju konture različite boje i to za bijelu boju umetala se grabovina, za crnu boju ebanovina, za crvenkastu šljivovina, onda ima umetaka i kosti za bijelu i crnu boju, samo za zelenu boju upotrijebio se gips. Ovaj je ormar osječkih franjevaca, koji je načinjen g. 1820., bio i politiran u staro doba na starinski način tadašnjih majstora tako solidno, da sjaj njegov nije bio samo za nekoliko mjeseci, nego ormar nije evo ni poslije 100 godina bio potamnio. I sada je majstor politirao opet na način, kako se u staro doba to radilo da ostane uvijek sjajan i iste boje. I tako u doba, kada na primjer u Njemačkoj imaju posebne stolarske tvornice, u kojima se za bogataše izrađuju vjerne imitacije

antiknog pokućstva (čak i crvotočinu umjetno prave!), Osijek ima u sakristiji jedne crkve vjerno sačuvan antikni ormar s intarzijom, a osim toga ormara isto tako načinjeno je i klecalo. Na klecalo nije zabilježena godina ali po izradbi se vidi, da je iz istoga doba ormara, pa je ovaj put i klecalo na isti način obnovljeno.»

Restauratorski i konzervatorski radovi u osječkoj Tvrđi i danas plijene poglede sugrađana, jer se iz skrovitosti povijesnoga nasljeđa, ispod slojeva fasadnih boja, žbuke ili ukrasa uvijek pojavi nešto staro što je dugi niz godina bilo skriveno oku građana. Takve spoznaje su i ranije plijenile poglede građana Tvrđe i upućivale na činjenice koje su se još mogle iščitati samo iz starih arhivskih dokumenata, ljetopisa, gruntovnih, matičnih i drugih knjiga koje su trajno zabilježile život grada i njegovih građana.

utorak 28. svibnja 1929.

«Zanimljivo otkriće iz prošlosti Crkvenoga trga u osječkoj Tvrđi. Početkom ovoga mjeseca započeta je obnova pročelja zgrade, u kojoj stanuju osječki franjevci. Kako je poznato, ta je zgrada u starini bila isusovačka, isusovci su je morali napustiti g. 1773., a kada je car Josip II. zbog priprava za rat s Turcima trebao u Osijeku zgrade za vojsku, izgubiše osječki franjevci svoj ogroman samostan, koji se od onda u Osijeku spominje kao Franciskaner Kaserne, a sada je u njemu «osječka neboračka četa». Franjevci moradoše preseliti u bivšu isusovačku zgradu i prvi put su u tom svom novom stanu jeli dne 22. lipnja 1786. Na ulazu u ovu zgradu zanimljiv portal služi kao primjer, kako su stari graditelji znali i skromnim sredstvima s uspjehom stilizirati. Kako je ovaj portal od kamena, sada je kod obnove kamen očišćen i poslije toga čišćenja jasno se vidi nad ulazom u samostan u starini urezana godina, koje su isusovci tu zgradu sagradili. Bilo je to pred 210 godina t. j. Godine 1719. Ujedno je na portalu zabilježen starinski kućni broj No 13, pod kojim je kućnim brojem bila zabilježena u staroj gruntovnici i zgrada današnjeg župskog dvora u Tvrđavi.»

KONFRATRI – SUBRAĆA FRANJEVAČKOG REDA

Godina 1928. srijeda, 01. veljače.

Novi konfrater franjevačkog reda. U nedjelju 29. ovog mjeseca boravio je u Našicama o. Kapistarani Geci, franjevački gvardijan iz Osijeka, da kao zastupnik franjevačkog provincijala, koji je obolio, uruči g. dru Teodoru grofu P e j a č e v i ć u dekret imenovanja konfraterom (subratom) . Rečeni otac propovijedao je prije velike mise i protumačio narodu razlog dolaska u Našice, odslužio svečanu misu i onda u kancelariji pred sabranom redovničkom obitelji pozdravio novoga konfratra na što je pročitao dekret. Grof se na odlikovanju zahvalio i provincijalu i braći i rekao, bio sam vam do sada brat a sada evo ste me takovim proglasili. Rečeno je imenovanje uslijedilo na predlog o. Kapistrana Geci koji je htio, da netko i od vanjskih dobročinitelja osječke crkve svetog Antuna bude odlikovan. Grof je to odlikovanje potpuno zaslužio, jer se je vazda i svojim životom a i naklonosti hrvatskim franjevcima pokazao pravim bratom.

Godina 1929. subota, 15. lipnja.

Novi konfratri franjevačkog reda. Na Antunovo, prigodom svečanog objeda u franjevačkom samostanu, podijelio je beogradski nadbiskup preuzv. g. o. R o d i ć konfratarske povelje župnicima gg. opatu P a v i ć u i zač. kanoniku B e s e t z k o m te obrtniku g. Adolfu P l e i n u radi njihovih zasluga za franjevački red.

Godina 1932. utorak, 10. svibnja.

FRANJEVAČKI PROVINCIJAL DR. TEOFIL HARAPIN U OSIJEKU

Preksinoć je doputovao u Osijek glavar hrvatske franjevačke provincije dr. o. Teofil Harapin iz Zagreba, da izvrši redovitu godišnju vizitu ovdašnjeg franjevačkog samostana. Jučer dopodne posjetio je dr. o. Harapin u društvu s našičkim gvardijanom o. Augustinom Šlibarom, profesorom o. Mladenom Barbarićem i fra Nikodemom Šrajerom, g. gradonačelnika dra Hengla. Otac provincijal pozdravio je g. gradonačelnika i održao govor, u kojem je istaknu ljubav, naklonost i darežljivost osječkog građanstva, gradskog zastupstva i osječkog gradonačelnika, osobito posljednjih godina, prema franjevačkom samostanu i crkvi. Franjevačka hrvatska provincija sv. Ćirila i Metoda, da vidljivim načinom zahvali osječkom građanstvu, zastupstvu i načelniku imenovala je u ime Svete Stolice gradonačelnika dra Vjekoslava Hengla konfraterom franjevačkog reda. Velečasni o. gvardijan našički pročitao je lijepu uokvirenu diplomu o tom imenovanju. G. gradonačelnik bio je ugodno iznenađen ovim odlikovanjem naših hrvatskih franjevaca i tomu dao oduška u svojoj zahvali. Lijep je ovo dokaz pažnje sa strane uprave franjevačke provincije spram grada Osijeka, čije se građanstvo vazda pokazivalo naklono spram čuvara svetišta svetog Antuna.

Godina 1934. subota, 16. lipnja.

Odlazak g. nadbiskupa Rodića.

Beogradski nadbiskup g. o. Rafael R o d i ć, koji je na Antunovo boravio u Osijeku, posjetio je prekjucher zač. kanonika i župnika preč. g. Ladislava Charvata (koji je konfrater franjevačkog reda) u Petrijevcima. Iz Petrijevacu otputovao je g. nadbiskup u Valpovo gdje je na svečan način predao g. Rudolfu grofu N o r m a n u-E h r e n f e l š k o m st. diplomu kojom je imenovan konfraterom franjevačkog reda. Iz Valpova otputovao je g. nadbiskup u Vukovar a odanle u Beograd.

KRIPTE U FRANJEVAČKOJ CRKVI

Poznata je povezanost osječkih franjevaca i njihova samostana s gradom u kojem žive i s njegovim stanovništvom. Ta je povezanost očita u mnogim stvarima vjerskog i građanskog života, u prošlosti i danas. Međutim, iz današnje perspektive gledano, iznenađuje da ta povezanost seže sve do groba. Naime, franjevci su u prošlosti, dok je bio običaj sahranjivati mrtve u crkvenim kriptama, dozvoljavali uz određene uvjete da u kriptama njihove crkve, osim njihovih redovnika, dugi niz godina budu sahranjivani i dobrotvori samostana, kao i drugi vjernici, građani osječke Tvrđe i širega područja.

U ove uskrсне dane, kada tami smrti Spasitelj suprotstavlja Svjetlo Uskrsnoga jutra, donosimo jedan članak iz Hrvatskoga lista 1928. godine. Taj članak zorno predočuje zanimljive podatke o vjericima, građanima Osijeka, čija tijela zajedno s tijelima franjevaca u njihovim kriptama čekaju dan uskrsnuća.

Hrvatski list, subota, 15. rujna 1928.

Tko je sve sahranjivan u podzemnim grobnicama franj. Crkve u Osijeku.

Preko 200 ljesova u kriptama za redovnike i svjetovnjake.

Osim redovnika franjevaca i dobrotvora samostana i crkve sahranjivali su se u kriptama franjevačke crkve u Osijeku također oni građani bilo iz Tvrđave bilo iz Donjega grada, koji su za sprovod, svečanu mrtvačku misu, zvonjenje, i mjesto u podzemnoj grobnici platili ukupno 50 forinti. Ovaj je iznos takse određen prema tradiciji, za koju su franjevci osječki doznali od svojih patera, kako se spominje u kućnoj franjevačkoj povijesti osječkoj kod datuma dne 2. ožujka 1764. U toj se kućnoj historiji zapisuju bilješke o pokojnicima, koji su sahranjeni u podzemnim grobnicama osječke franjevačke crkve počevši od godine 1745., kada je sahranjena Marija S t j e p a n o v i ć, žena osječkog mesara. Možda za ovu pokojnicu nije tražena nikakova taksa, jer je zabilježeno, da je sa svojim mužem mnogo dobra učinila samostanu, a ima kasnije i takova bilješka, u kojoj se spominje, da se odbilo svako plaćanje za kriptu, jer je pokojnik bio dobrotvor samostana.

U osječkoj je franjevačkoj crkvi podzemna grobnica za redovnike u svetištu, kod velikoga oltara. Ta je i najveća, te su se ovdje sahranjivali i svjetovnjaci u pravcu od velikoga oltara pa onda pred oltarom sv. Ivana Nepomuka. Bilo je i posebnih obiteljskih grobnica, kao što je grobnica porodice, u staro doba baruna P e j a č e v i ć. Ulaz je bio u hodniku, kojim se ide na kor, a sačuvana je i jedna nadgrobna ploča člana porodice Pejačević.

Kod oltara sv. Josipa bila je obiteljska grobnica porodice K n e ž e v i ć iz Donjeg grada. Zanimljivo je, da su od straha od zaraze jednoga pokojnika dne 14. I. 1769. sahranili čak pod korom na desnoj strani u samoj zemlji (infra Chorum ad dextram in terra firma). Inače su se u staro doba u podzemlje jednostavno metali ljesovi jedan kraj drugoga. Godine 1770. čistila se samo kriptu za redovnike, pa je u njoj bilo ukupno 50 ljesova. Godine 1781. čišćena je opća kriptu među velikim oltarom i oltarom sv. Ivana Nepomuka, pa se u kućnoj povijesti spominje, da je u njoj bilo preko 150 ljesova. Baš g. 1781. ova se opća kriptu preuredila prema kraljevskoj naredbi tako, da su se u stijenama kriptu bušile udubine (poput krušnih peći) i od tada bi se lijes s mrtvacem turio u takovu udubinu a otvor ili zamazao blatom i prstom u blatu zapisalo ime pokojnikovo ili pokrio pločom s natpisom. Prvi mrtvac koji je kod franjevaca sahranjen u tako preuređenoj kripti bila je Marija M a r k e s i n punica županijskog kirurga godine 1782.

Dne 19. studenoga 1788. proglašena je naredba cara Josipa II., po kojoj se uopće zabranjuje sahranjivati mrtvace u crkvi, svi će se od sada sahranjivati u groblju. No, već godine 1793. opet se sahranjuje u franjevačkoj crkvi i dalje.

Prema pripovijedanju starih ljudi u Osijeku je u franjevačkoj crkvi sahranjena žena osječkoga liječnika god. 1848., koja je umrla u nemirno doba, kada su sva vrata osječke tvrđave bila zatvorena. Redovnici franjevci sahranjivali su se i do novijih vremena u osječkoj crkvi, onda je i to prestalo.

HODOČASNIČKA CRKVA GOSPI JUDSKOJ -OSJEČKOJ

Kršćani su oduvijek hodočastili na ona mjesta koja su povezana s pojedinim događajima iz Isusova života ili života svetaca. Na tim mjestima molili su za milost Duha Svetoga koji je nadahnuo svete događaje ili živote pojedinaca koji su bili ispunjeni tim Duhom. Pojedine crkve u kršćanskoj tradiciji zadobivaju značaj hodočasničkih crkava. Ta se tradicija kršćana nastavila sve do danas, a nije strana niti drugim religijama svijeta. Kršćani, osobito katolici i pravoslavni, rado hodočaste u crkve i svetišta u kojima se časte likovi i uspomena na Blaženu Djevicu Mariju – Bogorodicu. Takvo je mjesto i osječka franjevačka crkva u kojoj se već više od 300 godina štuje marijin kip koji je ovamo stjecajem okonosti dopremljen kao lik Gospe Judske iz Mađarske. Društveni i vjerski život Osijeka i Osječana u prošlosti i danas povezan je također i s franjevačkim samostanom, njegovom crkvom i Gospinim likom Zaštitnice Grada, kojoj rado hodočaste. Evo nekoliko svjedočanstava kako je to bilo u prošlosti.

Hrvatski list, nedjelja, 26. lipnja 1927.

Procesija Gornjograđana u franjevačku crkvu

Danas u 3 sata po podne nakon večernje u župnoj crkvi sv. Petra i Pavla kreće procesija u Nutarnji grad u franjevačku crkvu. Svake godine polazi takva procesija na Spasovo. Ove je godine padala kiša pa je procesija odgođena na danas.

Zavjetna procesija iz Pjetlovca u Osijek

U subotu, 2. srpnja ove godine dolazi velika procesija iz Pjetlovca u Baranji vlakom u 8 sati ujutro u franjevačku crkvu Gospi Judskoj u Osijeku. Procesiju vodi g. župnik Luka Terzić. U Osijeku će je dočekati ovdašnji gvardijan. Njemački će hodočasnicima propovijedati g. dekan Roberto B e z e t z k y a pjevanu će svetu misu odslužiti g. župnik Luka Terzić. Hodočasnici iz Osijeka polaze vlakom u Đakovo, da razgledaju đakovačku katedralu.

Hrvatski list, subota, 2. srpnja 1927.

Odgođena procesija

Zavjetna procesija iz Pjetlovca (Baranja), koja je trebala danas doći u Osijek (u franjevačku crkvu) i dalje u Đakovo, odgođena je zbog tehničkih razloga na neizvjesno vrijeme.

Hrvatski list, petak, 12. kolovoza 1927.

Procesija Gospi Judskoj u Osijek

Prekosutra, u nedjelju, dolazi vlakom iz Bijeloga Manastira velika procesija iz baranjskih župa Luč i Pjetlovac na poklon Gospi Judskoj u osječkom franjevačkom samostanu. Oni dolaze sa svojom glazbom, koja će uz ravnanje g. Kantora pratiti kod svete mise pjevanje. Vlak dolazi u jutro oko 8.30 sati. Svu službu u 9 sati obaviti će u odsutnosti g. gvardijana veleč. g. Luka T e r z i ć, župnik iz Pjetlovca.

Hrvatski list, srijeda 16. svibnja 1928.

Zavjetna procesija

Na Spasovo u 3 sata poslije podne, polazi iz gornjogradske župne crkve zavjetna procesija u Tvrđu, u franjevačku crkvu kod Gospe Judske, da isprou zagovor Gospin pri svim nepogodama vremena ove godine i potrebama pojedinaca. Procesiju vodi, propovijeda i drži narodu večernju franjevački gvardijan o. Kapistran.

Hrvatski list, četvrtak, 9. svibnja 1929.

Zavjetna procesija

Danas, na Spasovo, polazi poput prijašnjih godina, zavjetna procesija iz gornjogradske župne crkve u franjevačku crkvu u Nutarnjem gradu. U tri sata je u gornjogradske župnoj crkvi večernja nakon koje se svrstava u redu procesija, koja dolazi u franjevačku crkvu pred kip Gospe Judske. Ovdje će biti propovijed i litanije Gospine sa večernjom i onda se procesija u redu vraća u Gornji grad na svibanjsku pobožnost. I ove godine vodi procesiju franjevački gvardijan.

Hrvatski list, četvrtak, 29. svibnja 1930.

Zavjetna procesija

Danas, na Spasovo, služiti će se u gornjogradske župskoj crkvi u 3 sata po podne večernjica, a nakon ove kreće procesija u unutarnji grad u franjevačku crkvu, gdje će biti propovijed i blagoslov. Nakon propovijedi i blagoslova vraća se procesija u gornjogradske župske crkve. – Na spomen što je Isus izveo na Spasovo apoštole iz Jeruzalema na Maslinsku goru i ondje uzašao na nebo, običavaju kršćani toga dana izlaziti u procesijama i moliti se na nebo uzašlom Spasitelju za pomoć u raznim potrebama duše i tijela. – Blagopokojni prelat Josip H o r v a t vodio je svake godine na Spasovo procesiju u Tvrđu Gospi Judskoj u franjevačkoj crkvi. To se evo nastavlja i za sadanjeg župnika opata Matije P a v i ć a.

Hrvatski list, petak, 30. svibnja.

Zavjetna procesija iz gornjogradske župne crkve u nutarnjogradsku franjevačku crkvu, čiji smo značaj već u jučerašnjem broju istakli, bila je ove godine brojnija nego dosadanjih godina, pa se može uzeti, da je u procesiji unatoč velike vrućine, sudjelovalo oko 700 osoba. Procesiju je vodio o. Kapistran G e c i.

Hrvatski list, petak, 18. svibnja 1931.

SPASOVSKA PROCESIJA

Jučer popodne oko 3 sata, poslije večernjice u gornjogradske crkvi sv. Petra i Pavla, krenula je uobičajena spasovska procesija u Franjevačku crkvu sv. Antuna u Nutarnjem gradu. Poslije blagoslova u ovoj crkvi vratila se procesija u Gornji grad u crkvu sv. Petra i Pavla. Procesiju je vodio gvardijan Franjevačkog samostana o. Kapistran Geci, a sudjelovalo je vrlo mnogo vjernika.

Hrvatski list, nedjelja, 01. svibnja 1932.

PROCESIJA NA SPASOVO

Na Spasovo dne 5. o. mj., kreće poslije večernjice (u tri sata popodne) procesija od gornjogradske župne crkve s. Petra i Pavla u franjevačku crkvu u Nutarnjem gradu. Procesiju će voditi pater Kapistran Geci.

Hrvatski list, petak, 06. svibnja 1932.

SPASOVSKA PROCESIJA

Jučer popodne, poslije večernjice u župnoj crkvi Petra i Pavla, krenula je velika procesija u Nutarnji grad, u franjevačku crkvu. Procesiju je vodio pater Kapistran Geci. U procesiji je učestvovalo više stotina vjernika.

Hrvatski list, četvrtak, 10. svibnja 1934.

ZAVJETNA PROCESIJA U FRANJEVAČKOJ CRKVI

Danas na Spasovo bit će tradicionalna procesija Gospi Judskoj u franjevački samostan u Tvrđi. Poslije večernje u tri sata popodne u gornjogradske župi sv. Petra i Pavla, kreće procesija u Tvrđu, gdje će u franjevačkoj crkvi biti propovijed i blagoslov, a zatim se procesija vraća u Gornji grad, da prisustvuje svibanjskoj pobožnosti.

ANTUNOVO U OSJEČKOJ TVRĐI

Po svim franjevačkim samostanima i crkvama osobito se štuje sv. Antun Padovanski. Tako je i u osječkoj franjevačkoj crkvi u Tvrđi, a tako je bilo i u bližoj i daljoj prošlosti.. Na njegov blagdan 13. lipnja svake godine, rijeke se hodočasnika iz grada i cijele okolice zgrnu u osječku Tvrđu. Toga dana crkva sv. Križa i oltar sv. Antuna postaju središte vjerničkih misli, molitava, sakramentalnog života i mnogih u srcima zapisanih zavjeta.

Svjedočanstva prošlosti, zabilježena perom osječkih novinara, pokazuju da su Osječani, Slavonci, Baranjski, čak i oni iz šire okolice, pa i vjernici drugih Crkava i religija, bili i ostali duboko povezani s osječkim svetištem popularnoga sveca zaštitnika djece, bolesnika, siromašnih i nemoćnih. Taj segment naše vjerske i kulturne baštine osječki franjevci čuvaju, njeguju i produbljuju do danas.

Hrvatski list, Osijek, 14. lipnja 1929.

Jučerašnje Antunovo

Jučerašnje proštenje sv. Antuna razvilo se baš u pravi onaj slavonski tradicionalni «kirvaj» u Osijeku. To slavonsstvo ogledavalo se napose i u onoj dobrodušnosti Slavončevoj, koja se ogledavala i u pobožnosti u crkvi i u društvenosti oko crkve. U crkvi su vjernici već nešto prije 7 sati ujutro upravo zatrpali oltar sv. Antuna cvijećem kao uzdarjem svome dobrotvoru, koji im pomaže, kada što žele i traže. Oko crkve razvilo se kupovanje uz gdjekada i upravo duhovite ponude prodavača. Na ovoj svečanosti sirotinjskog sveca nijesu zlo prošli ni prosjaci, koji se poredaše na ulazu u crkvu i načiniše dvored za ono mnoštvo svijeta, koje je od jutra do svršetka večernje među njima prolazilo.

Crkva je bila dopodne dupkom puna, no dopodne je u crkvi u jakom broju učestvovala okolina osječka. Bilo je jučer u franjevačkoj crkvi seljačkog naroda iz Tenja, Bijelog Brda, Bizovca i Darde. Iz Baranje su vraćale na sebe pažnju seljanke iz Benge i Draža kod Bilog Monastira, iz Branjina Vrha, pa onda iz Sotina, i preko Dunava iz Plavne, Vajske i t. d. Sav taj seljački narod podao je onoj vrevi građanstva u crkvi i pred crkvom krasno šarenilo sa svojom narodnom nošnjom, od koje se osobito lijepo isticalo hrvatsko baranjsko odijelo s bijelim izvezenim ruhom posuto sitnim trepetljivim kolutićima. Sav je taj građanski i seljački narod oko sebe okupio sv. Ante, pače pohodili su ga i pravoslavni iz nekih sela, a vele, da u Osijek dođu sv. Anti zahvaljivati čak Židovi, što stanuju po selima okoline osječke. Čovjek se razboli, sve bi dao za zdravlje, pa zove u pomoć i sv. Antuna. Ljudi ne paze na vjeru nego na sveca.

Međutim seljački narod poslije velike mise, koja se svršila nešto prije podneva, kao da je u zemlju propao. Opodne nestadoše seljačka kola, što su bila ispunila Kohlhoferovu ulicu, a Baranjski uzeše pravac prema kolodvoru. Poslije podne stadoše dolaziti u pohode sv. Antunu Osječani u kud i kamo većem broju negoli dopodne. Silan je narod napunio crkvu kod večernje. (Tom se zgodom opazilo, da bi vrlo korisno bilo za franjevačku crkvu, kada bi se uznastojalo, koliko se može, i oko ventilacije.) Dugo je poslije večernje izlazilo mnoštvo naroda iz crkve, a vani su i opet u velikom broju čekali oni Osječani, koji su bili zabavljeni u uredu, radnjama, u kućanstvu, te stali ulaziti i ovi u crkvu, kao da će biti i opet večernja, da se pomole svome svecu. A vani pred crkvom razvijalo se i dalje živahno proštenjarsko kretanje do sumraka.

Prema našim obavijestima čitavi dan ovoga proštenja nije se dogodio nikakav izgred, osim nekoliko džepnih krađa.

Hrvatski list, 13. lipnja 1930.

Antunovo

U Osijeku se sv. Ante poštiva na osobit način od davnine. I slika na oltaru sv. Antuna u crkvi osječkih franjevaca već je stara. Osječka nam kronika pripovijeda, da je gvardijan osječkih franjevaca sliku sv. Antuna postavljenu na oltaru u crkvi osječkih franjevaca blagoslovio dne 25. rujna 1773., pa je prema tome ova slika stara 157 godina.

Dok se na dan Porciunkule u Osijeku sastaju vjernici u crkvi o. o. kapucina, sv. Ante opet okuplja svijet u crkvi o. o. franjevaca. Na današnji dan privlači grad Osijek ne samo seljački narod iz okoline osječke, pa i pravoslavne iz Tenja i dr., Židove iz okolnih sela, koji su se u bolesti zavjetovali sv. Antunu, pa na pr. «risarice» (ratarske radnice) iz daleke okoline osječke – nego toga se dana nađe u Osijeku i narod iz Baranje.

No još nešto ima osobito. Antunovo je u Osijeku dan trešanja. Na Antunovo toliko kola trešanja dovezu seljaci iz okoline osječke u Tvrđavu, da svojim kolima ispune gotovo čitavu Kohlhoferovu ulicu. Zbog tih trešanja tako je znamenito osječko Antunovo, da je to konačno ušlo i u našu literaturu, te mi imamo tog općeg kupovanja trešanja iz vremena staroga Osijeka krasan opis, u knjizi «Bogorodičine trešnje» poznate osječke književnice gđe. Jagode T r u h e l k e, što ju je među svojim najnovijim izdanjima g. 1929. štampala Matica hrvatska.

FRANJEVAČKI PROLAZ U OSJEČKOM FESTUNGU

Osječki su franjevci stjecajem izvanjskih razloga više puta mijenjali mjesto i objekte svoga boravka u osječkom «Festungu» (klanac između osječke franjevačke prošlosti i sadašnjosti). Za zlatnoga vremena velike osječke franjevačke obitelji i njihovoga osječkoga studija, između tada novoga franjevačkog samostana i njihove crkve sv. Križa ostavljen je prolaz nad kojim je cijeli tadašnji franjevački kompleks bio povezan svodovima – Franjevački prolaz – «Klanac».

Oči i um današnjeg posjetitelja ili slučajnoga namjernika u tome prolazu plijene upravo svodovi koji nadvisuju njegov hlad, tišinu i patinu starosti koja ga ispunja. Iz pera nekadašnjeg osječkoga novinara saznajemo da je tako bilo i u prošlosti. Malo je onih, međutim, koji pri tome znaju da taj dojmivi Franjevački prolaz – «Klanac» predstavlja poveznicu i razdjelnicu franjevačke prošlosti i sadašnjosti u Tvrđi.

Hrvatski list, nedjelja, 1. travnja 1934.

Iz staroga Osijeka

Osječkim «Festungom» prohujalo je mnogo i premnogo događaja. Djelomično ih čitamo u raznim analima, ali većim dijelom nestalo ih je, pali su u zaborav. Tu i tamo susrećemo još po koju staru uspomenu na davna vremena, a ono malo preostalih relikvija nestaje pred neumolnim usudom novog doba. Svojim jakim i nemilosrdnim odstranjuje sadašnjica sve one napola propale aveti iz davnih dana na zidovima obraslim bujnom mahovinom učinio je zub vremena svoju dužnost.

U tom mirnom, apatičnom tvrđavskom Osijeku sa sivim zbitim kućicama, polutamnim, vlažnim predvorjima obrazuje se umorna prošlost. Zar onaj stari prolaz pored crkve sv. Križa, koja je nastala na mjestu džamije Sulejman-kana, ne dočarava ona vremena, kada su vrlo poštovani cehmeštri i uvaženi purgari zatvarali kapije svojih udobnih domova sa zalazom sunca?

Prođite tik pred sumrak Klancem. Onaj polumračni prolaz, njegovi svodovi, oni zapušteni zidovi nekadanjeg franjevačkog samostana, s kojih gotovo nečujno otpada krhotina za krhotinom, prikazat će vam sudbinu osječkih starina.

A ipak ima i u tom skupu zidovlja i zgrada nečeg, što nas ispunjuje dragim čuvstvom. U udubini vanjskog crkvenog zida Raspeti, simbol vječne ljubavi i boli, pred kipom zarđala svjetiljka, obavita paučinom, bez svjetla, ponekad pred sumrak pali zgrbljena starica čednu svjeću... Na svodovima i otrcanim zidovima odrazuje se mistično svjetlo kao bezbroj blijedih sjena, koje se žure gotovo neprimjetno daleko, daleko.

Tu je jedne jesenje večeri g. Gojković finim svojim perom stvorio svoj crtež, svoju pjesmu «Franjevački prolaz», dočaravajući sebi bar na trenutak ono vrijeme, kada su tu gospodovali učeni fratri i zaveli «studium generale teologicum». Oni su odmah poslije oslobođenja Slavonije od Turaka došli u Osijek i započeli godine 1698. zidanjem samostana. Od onda se mnogo toga izmijenilo.

Za Josipa II. napustili su svoju staru rezidenciju, pa danas djeluju u nekadanjem isusovačkom samostanu, čuvajući brižno u svojoj knjižnici dragocjena djela štampana počev od god. 1735. do prodaje tiskare god. 1775. Ivanu Martinu Divaldu u njihovoj štampariji najstarijoj i prvoj u Slavoniji.

Tiho je opet u «Festungu». Samo se na mahove čuje topot konja i zov straža, čuvara sna i onih starih kuća, koje su nijemi svjedoci velikih događaja osječke prošlosti. A.B.

PORCIJUNKULA

U mjesecu kolovozu donosimo prikladno tumačenje pojma i blagdana Porcijunkule (Crkva Gospe Anđeoske u Asizu), iz pera nekadašnjeg osječkog franjevačkog gvardijana o. Kapistrana Gecija. Radi se o blagdanu i oprost koji se slavi 2. kolovoza u svim franjevačkim crkvama po svijetu, a osobito svečano u crkvi Gospe Anđeoske u Asizu.

Budući da to tumačenje nije objavljeno u vjerskom nego u građanskom listu, time ima veće značenje. Naime, to svjedoči kako su osječki franjevci i ovakvim pristupom htjeli i znali kršćansku, crkvenu i franjevačku baštinu približavati široj javnosti, a ne samo onima koji su dolazili u njihovu crkvu.

Hrvatski list, 31. srpnja 1929.

Porcijunkula

Kad sam se ono u mjesecu svibnju priključio jubilarnom hodočašću u Rim, nije mi bilo na srcu samo pohoditi Rim i njegove znamenitosti, obaviti jubilarne pobožnosti, vidjeti Napulj i njegovu luku i onda laglje umrijeti, već sam imao na srcu, da pohodim franjevačke svetinje: Paduu i serafinski Jeruzalem grad Asisi i njegovu okolicu.

Krenuli smo iz Rima dne 20 svibnja oko ponoći i stigli u ambrijsku ravan pred Asisom oko 6 sati u jutro drugog dana. Kolodvor je u ravni, kojom je položena pruga. Na desnoj istočnoj strani steru se brežuljci i bregovi i na najbližem je grad Asisi, dočim na lijevoj, zapadnoj strani, odmah preko pruge se diže velebna bazilika Gospe Anđeoske ili Porcijunkula. Crkva je to po svojoj veličini osma na svijetu.

U uskoj je vezi ta crkva sa svetkovinom, koju slavi katolička crkva dne 2. kolovoza, kojom prigodom se pune crkve, koje pripadaju franjevačkom redu, vjernicima radi porcijunkulskog oprosta, pak sam zato naumio napisati članak pod gornjim naslovom, da budu i čitaoci uglednog «Hrv. lista» upućeni u znamenovanje ovog imena, koje mnogi drže za neku sveticu. «Porcijunkula» nije uopće nikakav svetac, nego se tako zove crkveni oprost. Ta latinska riječ znači maljušni dio nečega.

Porcijunkula je pola sata od Asisa udaljena crkvice, i u vrijeme sv. Franje bila je usred šume, a danas je ona usred obrađenih plodnih njiva. Bila je to crkvice posvećena Gospi Anđeoskoj, u koju je sv. Franjo najradije zalazio, čitave dane i noći u njoj se molio i razmišljao. Kad se on jedne noći u blizini crkvice molio Bogu, da se smiluje bijednim grješnicima, pozvao ga anđeo, da uniđe u crkvicu. Jedva je unišao u crkvu ugleda on Krista Gospodina na oltaru i nebesku Kraljicu, opkoljene mnoštvom anđela i obasjane nebeskim sjajem. Sveti Franjo pade ničice na zemlju. Božanski Spasitelj pozove ga da ustane, ohrabri ga i naloži mu, da zatraži štogod hoće za spas duša ili inače kakvu milost.

Čovjek bi mogao misliti, da će zamoliti milost, da njegov red bude opstojao do konca svijeta, ili da broji mnoge učene ili svete muževe? – Ne! – On je zaprosio, da svi oni, koji se budu skrušeno ispovjedili, nakon te ispovijedi uniše u tu crkvicu, da svagda dobiju potpun oprost svih vremenitih kazna.

Božanski Spasitelj je neko vrijeme šutio, što je bio znak, da Franjo traži nešto neobično. Na zagovor bl. Djevice Marije napokon usliša prošnju, no naloži mu, da imade otići k njegovom namjesniku na zemlji sv. Ocu papi tada Honoriju III. i od njega zatražiti potvrdu ovog oprosta. Sveti Franjo pođe odmah drugo jutro na put s bratom Masejom u Peruđu, gdje je tada papa Honorij III. boravio.

Teškim srcem je papa taj oprost dozvolio, obzirom na to, što se takav oprost davao samo onima, koji su posjetili svetu zemlju, grob sv. Petra u Rimu i grob sv. Jakoba u Komposteli u Španjolskoj. Uvjeravanja sv. Franje, da neće sigurno on kao namjesnik Kristov na zemlji uskratiti ono, što je božanski Spasitelj dao. Napokon dopusti sv. Otac ali uvjetno i to jedan dan u godini. Od predvečerja 2. kolovoza do večera toga dana. Sveti Franjo je bio zadovoljan, jer je znao, da je to božansko djelo i da će se samo po sebi proširiti. Tako je i bilo. Za kratko vrijeme bila je ta kapelica mjesto, kamo su hrlile hiljade i hiljade naroda, da rade za spas svojih duša. Oprost je kasnije proširen, jer nije mjesto moglo sve primiti, a nisu se mogli ni svi koristiti ovim oprostom radi udaljenosti. Oprost je protegnut na sve crkve franjevačkog reda, pripadale one Franjevcima, Kapucinima, Konventualcima ili kojoj god grani franjevačkog reda, nu naravno glavno mjesto ovog oprosta jest i danas malena crkvice u blizini Asisa, zvana Porcijunkula, po kojoj i oprost imade ime porcijunkulski oprost.

Ta crkvice je i danas na istom mjestu i istog izgleda, nu nad njom je ogromna bazilika sa bezbroj oltara.

Unišao sam u nju velikom pobožnošću i strahopoćitanjem radi događaja koji su se tu zbili. Bilo nas je sa hodočašćem preko 100 svećenika. S prijateljem župnikom iz Ferdinandovca opazio sam odmah, da je ovdje isto što i u Velehradu i Lurdu. Na oltaru pripravljeno odijelo za sv. misu, kalež i knjiga. Tu ministranta nema, već svećenik jedan drugom ministrira. Obuče me moj kolega, posluži, a kad sam ja svršio, poslužio sam njega. Tako si pomagamo lani u Lurdu, a preklani u Velehradu. Zahvaliv se Bogu na milosti, priključismo se drugima u razgledavanju sv. Kapelice, sobe smrti sv. Franje, vrta, u kojem ga je napastovao đavao, te se sv. Franjo bacio u trnje, da ga je krv oblila i

poštrcala okolne ruže i lišće, - koje još i danas ima krvave pjege, što sam si za spomen donio i kući.

Tu pristupi k meni presv. g. . biskup Lajčo Budanović iz Subotice i reče mi: pater gvardijan, krasna je to bazilika kao i ona gore u Asisu, gdje počiva tijelo svečevu. Takovih ste mnogo ovih dana vidjeli. Želite li vidjeti pravi duh siromaštine sv. Franje i njegovog reda, pođite u San Damiano izvan Asisa, za koju crkvicu je sam sv. Franjo donosio kamen, da je popravi. Siromašna kako je bila onda, tako je i sada. – Za jedan sat bio sam tamo. I njega sam tamo našao.

UREĐENJE BIBLIOTEKE I ARHIVA U FRANJEVAČKOM SAMOSTANU

Kod osječkih franjevaca je kulturna baština hrvatskoga naroda i Katoličke Crkve u našem gradu ponajviše očuvana u fundusu samostanske knjižnice i arhivu. Da su osječki franjevci imali sreće i cijelo vrijeme samostan imali u zgradi koju su za tu svrhu namjenski bili i izgradili (stari franjevački samostan), danas bi stanje te knjižnice i arhiva sigurno bilo drugačije i očuvanije. Međutim, stjecajem mnogih okolnosti, oni su više puta tijekom povijesti u Osijeku mijenjali mjesta i objekte svoga stanovanja, pa je uvijek iznova u preseljenjima i ponovnom smještanju poremećen uspostavljeni poredak i sustav, kako knjižnice tako i arhiva. Danas je, također, iznova aktualno sređivanje, katalogizacija i stavljanje javnosti na raspolaganje blaga osječke franjevačke knjižnice i arhiva. Da je takvih poduhvata bilo i ranije imamo svjedočanstva iz franjevačke kronike, drugih izvora i objavljenih informacija. Plejada hrvatskih velikana koja je prošla tom knjižnicom i koristila njezino blago imponira i nama danas. Donosimo Vam zapis iz 1932. godine, koji svjedoči o kontinuiranoj brizi i nastojanju osječkih franjevaca da ne zapostave blago koje su tijekom stoljeća skupljali, koristili i čuvali za buduće naraštaje.

Hrvatski list, ponedjeljak, 14. ožujka 1932.

UREĐENJE BIBLIOTEKE I ARHIVA U FRANJEVAČKOM SAMOSTANU. Od vremena kako su se osječki franjevci preselili iz starog samostana (bivša Franciskanerkaserne) u sadašnji svoj samostan (bivši isusovački kolegij) nalazi se biblioteka (i arhiv) razbacana u jednoj tijesnoj sobici, bez stelaže i stolova. Knjige su ležale po podu i po malim policama. Učenjaci su ipak znali kakvo se znanstveno blago nalazi u toj sobici i dolazili su da prekapaju među tim knjigama. Prekapao je tu prof. Ferdo Šišić, dr. Rudolf Horvat, dr. J. Boesendorfer, dr. Matić i drugi, da i ne spominjemo i same članove samostana i njihovog bivšeg stanara prof. Ivana Medveda. Na to, da bi se ta sobica zvana samostanska knjižnica, mogla preudeliti u pravu uređenu biblioteku, nije se moglo misliti kraj siromaštva samostana. Sadašnja uprava samostana, kako je preglala, da prigodom proslave 700-godišnjice smrti sv. Franje i sv. Antuna obnovi crkvu, preuzela je i obnovu samostana, a i bogate knjigama ove knjižnice i arhiva. Prostrane su do sada prostorijske, postavljene su stelaže, industrijsko poduzeće Kaiser- Semenoff postavilo na spomen Čudotvorcu svetom Antunu četiri metra dug hrastov stol, a tvrtka Povišil na isti spomen izvela prekrasne stolice; knjižnica je providena parketima, a što je glavno knjižnica je radom franjevaca po pojedinim znanstvenim strukama sortirana i uvedena u pregledne kataloge. Ta knjižnica i njezin arhiv je do danas rasvijetlila mnogu stranicu osječke povijesti, sada će moći činiti to još obilnije, pak smo zato uvjereni, da će i grad Osijek svoje doprinijeti, da se namire troškovi oko uređenja ove uzorno uređene biblioteke i arhiva. Gradski oci kojima je poznat rodoljubni rad naših franjevaca moći će u svojoj sjednici od 17. o. mj. i opet pokazati svoju naklonost kulturnim ovim radnicima i franjevačkom samostanu. – Prijatelj biblioteke.

FRANJEVAČKI POSJEDI U OKOLICI OSIJEKA

Današnja kućna zajednica osječkog franjevačkog samostana u Tvrđi neusporedivo je manja u odnosu na onu iz njegovoga zlatnoga razdoblja u 18. stoljeću. Ona je tada bila više nego li deseterostruko veća. Naime, brojni su bili svećenici, brojna braća laici, ali i brojni studenti koji su u tome samostanu studirali filozofiju i teologiju na najstarijem slavonskom visokom učilištu. U skladu s brojnošću kućne zajednice, bile su i njezine materijalne potrebe. One su se u to vrijeme zadovoljavale dobrotom ljudi koji su u vrijeme milostinje, a i inače tijekom godine, rado pomagali franjevce. Zauzvrat, oni bi rado stajali na raspolaganu za redovite duhovne potrebe građana iz samoga grada Osijeka, ali i iz njegove bliže i dalje okolice.

Međutim, značajan doprinos materijalnom uzdržavanju osječkog franjevačkog samostana, poglavito redovite prehrane njegovih žitelja bili su i samostanski posjedi u okolici grada. Takvih je bilo nekoliko, a podatke o njima nalazimo poglavito u zapisima samostanske kronike (ljetopisa). Zapisi i njihov sadržaj nije ovisio samo o stvarnim događanjima, nego nadalje i o samome kroničaru (zapisničaru). On je ujedno bio i selektor sadržaja događanja iz samostanskog i šireg društvenog života koji bi trebali naći svoje mjesto na stranicama kućne kronike. Iz naše perspektive gledano, ipak, nikada dovoljno opširno i detaljno.

U vrijeme kada inače ubiremo plodove sa svojih posjeda, pogledajmo kako nam podatke o nekadašnjim franjevačkim zemljišnim posjedima i uživanju njihovih plodova donose zapisi iz prošlosti.

1739.

Već je spomenuto, kako su osječki Franjevci u svome samostanu uzdržavali preko 50 ljudi, od kojih bijahu jedni patri (svećenici), drugi fratri (laici), a treći pomladak (đaci: Filozofi i teolozi). Za njihovo uzdržavanje trebalo je mnogo hrane, pića i novaca. Franjevački je samostan u to doba imao svoj posjed u gornjoj varoši na cesti prema Čepinu. To bijaše t. zv. Alodij, t.j. zemljište, koje su osječki Franjevci obrađivali u svojoj režiji. Tamo su Franjevci sagradili i kuću, te se njihovi đaci prigodom školskih praznika odmarahu na tome posjedu. Osječki su Franjevci posjedovali također vlastiti svoj vinograd u Selešu. To je mala uzvisina u Baranji kod sela Keškemend, sjeverno od Darde.

Franjevački posjed i vinograd ne bi dakako mogli podmiriti goleme potrebe njihova samostana u Osijeku. Zato su osječki Franjevci marljivo obavljali «mendikaciju», t. j. prosjačenje u gradu i u okolici osječkoj. Dobri i pobožni ljudi rado davahu milostinju osječkim Franjevcima, koji su zato ustrajno obavljali službu božju.

1750.

Mladići koji su u franjevačkom samostanu osječkom učili filozofiju i teologiju, nijesu imali velikih školskih praznika.. Da se ipak ponešto odmore i rastresu običavahu ih njihovi profesori gdjekada odvesti na franjevački posjed u gornjem gradu. Glavni takav odmor imali su ovi đaci pod konac mjeseca svibnja, kada je proljeće bilo u bujnom poletu. Tada bi đaci na franjevačkom majuru ostali puna 3 dana. To se zvao «majalis» kojemu se radovahu tečajem cijele godine. Gvardijan o. Ambrozije Brođanin odredio je g. 1750. da se ovaj glavni odmor («generales recreationis majales») počne 25. svibnja. Đaci su majalis te g. 1750. sproveli u velikom veselju.

1751.

Osječki Franjevci običavahu koncem listopada u svome samostanu proslaviti «berbu». Ova je proslava znala biti veoma vesela, ako su Franjevci prigodom t. zv. mendikacije sabrali mnogo mošta, a još je u pivnici njihovoj bilo dosta staroga vina. K ovoj slavi «tempore Bachanaliorum» (u vrijeme Bakanalija) pozivahu Franjevci također uglednije građane iz tvrđe osječke, da im tako zahvale za primljena dobročinstva. Gvardijan Marko stavlja u dnevnik franjevačkog samostana, da se g. 1751. ova «berba» proslavila 31. listopada, pa da su tom prigodom pozvani osječki građani «bili dosta veseli u Gospodinu».

1752.

Na cesti koja iz gornjeg grada Osijeka vodi prema Čepinu imao je franjevački samostan svoj posjed. Po nalogu franjevačkoga provincijala, prodao je odvjetnik Pavao pl. Passardi na javnoj dražbi 15 jutara ove zemlje. Kod dražbe sudjelovahu kao kupci građani iz gornjeg Osijeka, te je polučena svota 78 forinti i 45 novčića. Prema tomu prodavano je jutro zemlje po 5 forinti i 15 novčića. (Tadašnji je forint brojo 60, a ne 100 novčića).

KADA SU PRVI PUTA ZASVIRALE ORGULJE U FRANJEVAČKOJ CRKVI

Svima je poznata ljepota zvuka orgulja u franjevačkoj crkvi, ali je malo kome poznato da su prvi puta zasvirale upravo u mjesecu studenome davne 1762. godine.

Poznavajući redoviti liturgijski život zajednice koja se u toj crkvi okuplja, kao i suvremeni glazbeni život ove osječke crkve te dugi niz koncerata koji se danas u njoj redovito održavaju, vrijedno je prisjetiti se i prvih zvukova glazbe ove kraljice instrumenata.

Samostanska kronika i o tome pruža cjelovitu informaciju. Tko je, gdje je i kada je izgradio orgulje za ovu crkvu, tko ih je i kako dopremio i kada postavio. Otada one slave Boga stvoritelja i svedržitelja, miluju uho odanih vjernika, potiču njihov glas na pjesmu - «dvostruku molitvu» i vesele sve ljubitelje lijepe glazbe.

1762.

Antun Romer, graditelj orgulja u Grazu, održao je svoju riječ, te je zaista do mjeseca rujna god. 1762. dovršio nove orgulje za franjevačku crkvu u Osijeku. Romer nije mogao orgulje iz Graza u Osijek voziti na kolima, jer bi se oštetile na tome dalekom putu. Zato je odlučio, da će orgulje prevesti u lađi po rijeci Muri i Dravi. Prvi dio orgulja prispio je u Osijek 2. listopada, i to u onoj lađi, u kojoj je svoju robu iz Graza u Vukovar prevažao vukovarski trgovac Sabić. Drugi dio orgulja stiže u Osijek 7. listopada 1762. S njima se dovezao također sam Romer sa svoja dva pomoćnika. Romer je orgulje sastavio i postavio na kor franjevačke crkve, gdje su prvi put svirale 11. studenoga 1762.

GOSPA OSJEČKA U PROŠLOSTI

U povijesti franjevačkog samostana i crkve u osječkoj Tvrđi gotovo svaka godina i gotovo svaki mjesec za sebe dovoljno su bremeniti i snažni. Ipak, pojedine godine, a osobito svaki mjesec prosinac, uvijek imaju svoju veću težinu zbog povezanosti s likom Gospe Osječke, raznim događajima i slavljinama koja se u prosincu uvijek obavljaju njoj na čast.

Mnogi osječani i hodočasnici danas znaju kako je to lik koji je u Osijek dopremljen iz mađarskog marijanskog svetišta Marija Jud još davne 1703 godine. O tome je već dosta napisano i posvjedočeno, a ovdje donosimo dva detalja iz osječkoga tiska, koji iz pera Rudolfa Horvata u *Hrvatskom listu* 1922. godine prenose ranije zapise s polovice 18. stoljeća. Zapisi govore o istoj temi i svjedoče o zainteresiranosti za povijesnu istinu o dolasku Marijina lika iz Juda u Osijek, njezinu čašćenju i milosnom djelovanju u Osijeku.

Hrvatski list, četvrtak, 13. srpnja 1922.

1752.

U franjevačkoj crkvi se nalazio čudotvorni kip Majke Božje, što ga je Henrik Benna g. 1703. iz Đuda kod Šikloša prenio u Osijek. Ispod toga kipa urediše Franjevci u crkvi grobnicu. Zato su mnogi pobožni građani osječki željeli, da iza smrti budu pokopani u toj grobnici. Tako je ondje 20. travnja 1752. pokopan i Pavao Knežević, - u narodu zvan «Cicokić», - građanin iz donje varoši. - Franjevački je provincijal odredio, da se ovaj čudotvorni kip blažene djevice Marije stavi na veliki oltar crkve franjevačke. Premješten je 8. prosinca 1752. u 8 sati na večer, obavio o. Ivan Velikanović uz veliku asistenciju.

Hrvatski list, petak, 13. listopada 1922.

1765.

Iz Vukovara je u Osijek 2. travnja 1765. došao provincijal Maksimilijan Leissner, da obavi kanoničku vizitaciju u samostanu franjevačkom. Tom prigodom povela se rasprava također o čudotvornom kipu Majke Božje, koji je kip god. 1703. iz Đuda kod Šikloša prenio Henrik Benno u Osijek. Provincijal je ocu Bartolu Kneževiću i franjevačkim profesorima (Velikanoviću, Jeziku, Nemetiju i Jurju iz Gradiške) naložio da točno prouče pitanje, kako je ovaj kip bl. Djevice Marije dospio iz Đuda u Osijek na glavni oltar franjevačke crkve te koja li se čuda pripisuju tome kipu.

OSJEČKI FRANJEVCI I SVJETOVNA JAVNOST U PROŠLOSTI

Danas je česta rasprava na mnogim društvenim forumima koje je mjesto i uloga Crkve u građanskom društvu i ima li mjesta i potrebe za njezino istupanje u javnosti, izvan crkvenih prostora. O tome se, dakako, i ranije mogla voditi diskusija, a uvijek je bivalo i onih koji bi zastupali jednu, kao i onih koji bi zastupali drugu tezu.

Kao svjedočanstvo postojanja pozitivnog pristupa toj tematici donosimo napis iz Hrvatskoga lista 1929. godine, koji opisuje zbivanja iz 1756.

godine. Autor upravo ta zbivanja navodi kao argument u prilog pozitivnom vrednovanju sudjelovanja osječkih franjevaca u kulturnom životu grada i šire sredine u kojoj su pastoralno, kulturno i znanstveno djelovali stoljećima.

Hrvatski list, 1929.

1756.

Otac Antun Tomašević, glavni profesor bogoslovije u franjevačkom samostanu osječkom, pošao je – dozvolom provincijala Antuna Bačića – u Vukovar, gdje je na sv. Tri Kralja (6. siječnja 1756.) održao javnu raspravu u tamošnjoj crkvi sv. Filipa i Jakova. Ovoj raspravi prisustvovalo je mnogo ljudi, među kojima se izrijeком spominju činovnici županije srijemske. Tomašević je na raspravi branio nauku katoličke crkve o sv. Josipu, zaručniku bl. Djevice Marije. Kao njegovi protivnici – naravno samo u polemici – istupiše tri Franjevca, poimence o. Mirko, profesor teologije u Budimu, o. Andrija Stojčević, profesor teologije i tajnik franjevačke provincije u Osijeku, te o.

Josip Blagoje, također profesor teologije u Osijeku. Pripadom se u franjevačkom dnevniku spominje, da je ovaj isti o. Antun Tomašević na hrvatskom jeziku (illyrico idiomate) napisao knjižicu, koja sadržaje životopis sv. mučenika Bone, čije se tijelo čuva u franjevačkoj crkvi u Vukovaru. Ovu knjižicu posvetio je o. Tomašević bivšem provincijalu o. Josipu Jankoviću.

Mjesec dana iza toga pošao je isti o. Antun Tomašević zajedno s ocem profesorom Lukom Čilićem u Požegu, da sudjeluju na javnoj raspravi o filozofiji. Ove nam vijesti jasno pokazuju, kako su profesori franjevački u samostanu osječkom živo sudjelovali u kulturnom životu tadašnje Slavonije.

POKLADNO VRIJEME

I danas je, kao i u proteklim razdobljima, pokladno vrijeme – razdoblje od Bogojavljenja do korizme – ispunjeno zabavom i krabuljnim plesovima, tj. običajem maskiranja. Prvotno su ti običaji imali magično, apotropejsko značenje, jer su sudionici u tim običajima prerusavanjem, oblačenjem odjeće s naopake strane, zastiranjem ili mazanjem lica, zaglušnom bukom i sipanjem pepela trebali otjerati zimu, demone, zle sile i odbiti njihovo djelovanje od ljudi, stoke, domova i usjeva. U tom obliku se taj običaj dugo zadržao na selu, dok se u gradovima u pokladno vrijeme najviše plesalo, vodeći se jednom željom – dobro se zabaviti do početka korizmenog razdoblja, tj. čiste srijede (Pepelnice).

U današnje vrijeme kostimirani plesovi organiziraju se u različitim dvoranama, i to bez ikakvih poteškoća gdje zabave traju sve do ranih jutarnjih sati. Organizacija pokladnih zabava nije običaj modernog vremena što nam svjedoči i kratka crtica zabilježena početkom 1769. u Ljetopisu franjevačkog samostana u Osijeku. Moramo se, dakle, vratiti 237 godina unazad kada nije bilo ni jednostavno ni lako „prirediti pokladnu zabavu“. Osijek je tada središte generalske komande za Slavoniju, a Tvrđa je, gotovo u potpunosti, vojnički dio grada. Zbog vojnčkog režima ulazi u Tvrđu (kapije) zatvarani su sa zalaskom sunca, a otvarani s njegovim izlaskom. U zimskom razdoblju, u vremenu bez dugog vježbanja na otvorenom, vojnike je trebalo zabaviti. Velike i značajne zabave priređivao je general u prostranoj dvorani generalske komande (zgrada Rektorata i Poljoprivrednog fakulteta na sjevernoj strani Trga sv. Trojstva) imajući pri tome velik problem – kako osvijetliti dvoranu i ostale prostorije. Budući da je to vrijeme bez ikakve javne rasvjete, a svjetlost su davale tu i tamo postavljene svijeće lojanice i voštanice, general se na početku pokladnog vremena, a uoči organizacije pokladne zabave, obratio franjevačkom gvardijanu Dominiku Gasteigeru tražeći „svijećnjak sa šest roga koji je stalno visio usred crkve“. Do ispunjenja traženoga sigurno nije došlo jer je su se „franjevci sablaznili zbog tolike profanosti“.

KAZALIŠNA PREDSTAVA KOJA JE POBUDILA VELIK INTERES

Od sredine 18. stoljeća u osječkom franjevačkom samostanu redovito su stolovali provincijali franjevačke provincije sv. Ivana Kapistrana. Budući da je u to doba Osijek značajno upravno, vojničko, gospodarsko, kulturno i ino središte Slavonije, te najbrojniji grad u tadašnjoj Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji nije za čuditi se da su ga franjevci izabrali za prosvjetno središte u kojem su osnovali filozofsko učilište, a u potonjem vremenu i bogoslovno. Godine 1735. oba su učilišta dobila najviši naslov među školama u franjevačkom redu. Nastavu filozofije držao je jedan profesor kroz tri godine, a nastavu teologije tri profesora tijekom četiri godine. Uz redovitu nastavu „bogoslovi i filozofi“ priređivali su u franjevačkom samostanu kazališne predstave ili akademije. Posebnu pozornost kroničara Ljetopisa franjevačkog samostana u Osijeku zaokupila je latinska tragedija „Sancta Margareta de Cortona“ izvedena 22. veljače 1775. u „prostranom rektoriju“ (blagovaonici). Kroničar je tu izvedbu izdvojio jer „kao glumci sudjelovahu također svjetovni đaci, koji su polazili prvi i drugi razred“ franjevačke gimnazije. Predstava je trajala od 18.00 do 21.00 sat, a nazočio je velik broj građana iako većina nije znala latinski jezik, na kojem je predstava izvedena. No, da većini publike predstava ne bi bila dosadna učenici su u „tzv. međučinovima“ imali skraćenu verziju prikazanog sadržaja, i to na hrvatskom i njemačkom jeziku, tj. jezicima kojim su se svakodnevno služili onodobni Osječani. Budući da je predstava postigla zavidan uspjeh, a i interes je bio veći od prostorne mogućnosti rektorija franjevačkog samostana, predstava je ponovljena pet dana nakon praiizvedbe, i ponovo se tražila „stolica više“.

FRANJEVAČKA TISKARA

U vremenu kada smo svakodnevno izloženi promidžbi i mogućnosti nabave brojnih i različitih tiskovina (monografija, raznovrsnih stručnih i popularnih knjiga, časopisa, udžbenika, priručnika, rječnika, ilustriranih i drugih novina...) gotovo je i nezamislivo da je u gradu Osijeku 1735. godine, više od 300 godina nakon Gutenbergerovog otkrića tiskarskog stroja, otvorena prva tiskara. Djelovala je do 1775. i bila je jedina tiskara u Slavoniji. Nalazila se u franjevačkom samostanu u Tvrđi i vodili su je dva fratra (laika), koji „bijahu tipografi“. Tiskara je radila za potrebe franjevačkih učilišta i u svom 40-godišnjem djelovanju otisnuto je u njoj 23 knjige i velik broj „sitnog tiska“, tj. kratkih molitava ispod slika svetaca te kraćih tekstova „onodobnih učenih ljudi“ s područja filozofije i teologije. Budući da je tiskara nakon smrti posljednjeg tipografa ostala bez „stručnih radnika“, a istodobno su marijaterezijanske i jozefinske reforme zabranile djelovanje tiskarama bez carskog privilegija, franjevačku je tiskaru 1775. prekupio Ivan Martin Divald, tiskar iz Budimpešte, koji je imao dozvolu za tu vrstu obrta.